

**І.О. Олійник, канд. екон. наук, доцент, Т.В. Копитіна, магістрант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва**

ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА ЕЛІТНОГО НАСІННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

Постановка проблеми. Одне з провідних місць серед галузей рослинництва в Україні займає зернове господарство. Така тенденція обумовлена тим, що високий рівень виробництва зерна здатен забезпечити населення країни сировиною для харчової і переробної промисловості, тваринництво – кормами, зовнішньо-торгівельну діяльність – продукцією для експорту.

Зростання зернового господарства тісно пов'язано із використанням новітніх досягнень селекції і насінництва зернових культур, який передбачає створення нових сортів та гібридів, потенціал котрих сприяв зменшенню виробничої собівартості, підвищенню урожайності підвищенню ефективності виробництва.

Сталість розвитку дослідних господарств в Україні являється одним з найважливіших напрямів удосконалення та підвищення конкурентоспроможності виробництва насіння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню даної проблеми присвячені праці вітчизняних науковців, серед яких І.А. Ажаман, В.Я. Амбросов, С.С. Бакай, Н.Ю. Єгорова, О.В. Захарчук, Д.В. Малаховський, О.М. Маслак, Г.Г. Омеляненко, Т.Ю. Приймачук, Н.Л. Рильська, Р.М. Скупський та інші вчені. В їх роботах висвітлені теоретичні та методологічні основи економічної ефективності виробництва насіння елітних сортів зернових культур, зниження собівартості продукції та підвищення конкурентоспроможності підприємств насінневої галузі.

Формування цілей статті. Метою даної роботи є дослідження стану розвитку насінневої галузі в Україні, а також аналіз ефективності виробництва елітних сортів насіння зернових культур в ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН» Харківського району Харківської області.

Викладення основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах, одним з найперспективніших факторів інтенсифікації виробництва продукції рослинництва, зокрема зернових культур, є застосування високоякісного посадкового матеріалу елітних сортів. Під впливом основних тенденцій зернового ринку в Україні й формується потреба в

забезпеченні сільськогосподарських підприємств високопродуктивними сортами насіння.

Використання сортових рослинних ресурсів є однією з найважливіших ланок сільського господарства – основою економічного і соціального розвитку держави, зазначає О.В. Захарчук. Він стверджує, що за рахунок нового покоління сортів, питома вага приросту урожаю в 2020 р. підвищиться в 2–3 рази [2, с. 18].

Та для досягнення прогнозованого рівня урожайності необхідно, щоб виробники АПК змогли скористатися здобутками селекціонерів. На думку В.Я. Амбросова, одною з суттєвих причин зниження рівня виробництва зерна є неспроможність виробників сільськогосподарської продукції використовувати високоякісне насіння, через незадовільний фінансовий стан. Одночасно з цим дослідним господарствам і селекційним науково-дослідним установам характерно перевиробництво насіння вищих репродукцій, у зв'язку з чим вони змушені реалізувати зерно на продовольчі та фуражні цілі [1, с. 66].

Характеризуючи сучасний стан насінневого ринку зернових культур, можна сказати, що він являється нестабільним. Т.Ю. Приймачук пов'язує це з низьким попитом на насіння і не відпрацьованим ціновим механізмом, відсутністю служб маркетингу і системи сортової сертифікації, наявністю бартерних операцій. Також майже не використовуються державні служби для збуту насіння, а при веденні насіння у виробництво не завжди враховуються природно-кліматичні умови [5, с. 62].

Виробництво насіння зернових культур має стратегічне значення, оскільки відіграє першочергову роль в системі розвитку та функціонування зернового господарства.

У сучасних умовах формування ринкових відносин, організаційно-правові й господарсько-економічні відносини в насінницькій галузі регулюються Законом України «Про насіння і садивний матеріал», Законом України «Про охорону прав на сорти рослин», Наказ Мінагрополітики «Про затвердження порядку здійснення організації та контролю за проведенням апробації сортових посівів», а також Державним реєстром виробників насіння і садивного матеріалу та Державним реєстром сортів рослин України.

В Законі України «Про насіння і садивний матеріал» визначається основні засади виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за ними [6]. Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» регулюються майнові і особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин [7].

Від дотримання законодавчої бази залежить урожайність зернових культур, а звідси і продовольча безпека країни. Згідно ЗУ «Про насіння і садивний матеріал», вітчизняна система насінництва складається із ланок оригінального, елітного і репродукційного насінництва, страхових фондів та державного резервного насінневого фонду. Залежно від цього насіння сільськогосподарських культур поділяється на такі категорії: оригінальне, елітне, репродукційне [6].

За Наказом Мінагрополітики «Про затвердження порядку здійснення організації та контролю за проведенням апробації сортових посівів» передбачено, що право на виробництво та реалізацію насіння мають суб'єкти насінництва, що пройшли атестацію, отримали паспорт на виробництво та реалізацію насіння відповідних категорій та внесені до Державного реєстру виробників насіння і садивного матеріалу. Суб'єкти насінництва, які одержали паспорт і занесені до реєстру виробників, мають право виробляти насіння для реалізації лише зазначених у реєстрі сортів і гібридів [8].

В Україні ринок насіння зернових культур розвивається швидкими темпами. Перспективність насінневої галузі, призвела до перепрофілювання багатьох сільськогосподарських підприємств з іншими напрямками діяльності.

Особливе місце на ринку насінництва зернових культур, займають вітчизняні наукові установи, основними серед яких є: Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва (Харківська область), Інститут зернового господарства УААН (Дніпропетровська область), Миронівський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла (Київська область), Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насінництва та сортовивчення (Одеська область).

Одним з яскравих виробників оригінального та елітного насіння являється Державне підприємство «Дослідне господарство “Елітне” Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва Національної академії аграрних наук України», розташоване в південно-східній частині Харківського району Харківської області.

У ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН» найбільш поширені чорноземи потужні середньо гумусні та чорноземи потужні середньо гумусні слабозмиті. Дані типи ґрунтів є одними з найкращих для виведення нових сортів високоякісного насіння зернових культур.

Підприємство, останні роки, спеціалізується на покращенні таких сортів озимої пшениці, як Смуглянка, Альянс, Досконала, Антонівка, Золотоколоса, Василина; ярої пшениці – Героїня, Спадщина, Харківська-

30; ярого ячменю – Виклик, Етикет, Парнас; тритікале – Легінь Харківський, гречка – Слобожанка.

Аналіз структури товарної продукції зернових (табл. 1) свідчить про те, що основною культурою, яку виробляє ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН», є озима пшениця. Її питома вага, за досліджуваний період, майже не змінилася й коливається в межах 55–65 %.

Ярий ячмінь та яра пшениця, також, мають досить великий відсоток в структурі товарної продукції. Питома вага обох культур зросла в 2013 р.: пшениці ярої – на 30 %, а ячменю – близько 15 %.

Дана тенденція пов’язана з тим, що підприємство концентрує свою діяльність на виведенні елітних сортів насіння саме цих трьох основних зернових культур, у зв’язку з тим, що попит на них є найбільшим.

1. Структура товарної продукції зернових культур ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН» Харківського району Харківської області, %

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Пшениця озима	61,62	56,52	65,99	67,98	59,34
Пшениця яра	12,64	9,66	9,72	9,42	15,25
Гречка	2,01	5,28	0,03	1,16	0,09
Ячмінь ярий	23,73	26,91	21,09	19,55	25,29
Овес ярий	–	–	0,09	–	0,03
Просо	–	1,63	3,08	1,89	–
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: розраховано згідно даних річної звітності підприємства

Варто відмітити й основні показники економічної ефективності виробництва зернових культур (табл. 2). Головною метою підприємницької діяльності є прибутковість. Нажаль, в 2013 р., ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН» отримало найсуттєвіший збиток, незважаючи на найвищу урожайність – 35,3 ц/га, за останні п’ять років.

2. Економічна ефективність виробництва зернових культур в ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН»

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Обсяг виробництва, тис. ц	27,0	8,2	18,8	16,9	22,0

Урожайність, ц/га	33,4	15,2	30,0	23,3	35,3
Виручка від реалізації на 1 ц виробленої продукції, грн	138,85	215,8	177,24	199,98	157,51
Повна собівартість на 1 ц виробленої продукції, грн	131,84	216,2	148,05	187,12	169,34
Прибуток (збиток) на 1 ц виробленої продукції, грн	7,01	- 0,4	29,19	12,86	- 11,83
Рівень рентабельності (збитковості), %	5,3	- 0,2	19,7	6,9	-7,0

Джерело: розраховано згідно даних річної звітності підприємства

Основна причина даної динаміки полягає в тому, що в підприємстві не на високому рівні організована цінова політика та маркетингова служба. Більша частина зерна реалізується не як насіння елітних сортів, а на продовольчі цілі.

В ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН» необхідно запровадити ефективну цінову політику, яка б враховувала світові ціни на зерно елітних сортів насіння, у наслідок чого збільшився й рівень рентабельності.

Ще однією складовою підвищення прибутковості є застосування інтенсивної ресурсозберігаючої технології виробництва високоякісного насіння зернових культур. При застосуванні такої технології урожайність може підвищитися на 20–30 %.

Запровадження нової маркетингової стратегії, збільшить ефективність збуту насінневої продукції. Для цього маркетингова стратегія повинна бути сформована за виробничо-збутовим принципом і спрямована на досягнення максимальних результатів, які забезпечують розширене відтворення в насінневій галузі.

Здійснення запропонованих заходів в ДП «ДГ “Елітне” ІР НААН» та інших організаціях, які спеціалізуються на сортооновленні продукції, допоможе підняти насіннєву галузь України на новий рівень розвитку.

Висновки. Сучасна галузь насінництва відіграє одну з ключових ролей у збільшенні виробництва зернових культур, що суттєво відзначається на якісних та кількісних параметрах виробленої продукції.

Для ефективної діяльності вітчизняних наукових установ, які виробляють насіння елітних сортів, необхідно розробляти і впроваджувати систему маркетингових заходів та цінову політику. Це забезпечить реалізацію високоякісного насіння на оптимізацію сортової структури посівів, а не на продовольчі цілі.

Бібліографічний список: 1. Амбросов В.Я. Эффективность производства оригинального та елітного насіння зернових колосових культур / В.Я. Амбросов, Н.Ю. Єгорова // Вісн. аграр. науки: наук.-теорет. журн. Укр. акад. аграр. наук. –2010. – № 5. – С. 66–71. 2. Захарчук О.В. Сорт як інноваційна основа розвитку рослинництва / О.В. Захарчук // Агроінком. – 2009. – № 5-8. – С. 17–22. 3. Маслак О.М. Стан та перспективи ринку насіння / О.М. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2013. – № 1-2 (248-249). – С. 14–15. 4. Омеляненко Г.Г. Роль сорту і насінництва у розвитку зернового виробництва в Україні / Г.Г. Омеляненко // Економіка АПК. – 2001. – № 9. – С. 14–19. 5. Приймачук Т.Ю. Функціонування ринку насіння озимої пшениці / Т.Ю. Приймачук, О.М. Шпичак // Агроном. – 2007. – № 3. – С. 62-63. 6. Про насіння і садивний матеріал (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]: Закон України № 411-IV від 26.12.2002 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/411-15>. 7. Про охорону прав на сорти рослин (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]: Закон України № 3116-XII від 21.03.1993р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3116-12/page3>. 8. Про затвердження порядку здійснення організації та контролю за проведенням апробації сортових посівів [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства аграрної політики України № 463 від 03.07.2009 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0659-09>.

Олейник И.А., Копытина Т.В. Перспективы производства элитных семян зерновых культур. Исследуется состояние развития рынка, эффективность производства, а также перспективы производства семян зерновых культур. Предложено, для повышения эффективности товаропроизводителей элитных семян зерновых культур, осуществит маркетинговое исследование рынка с целью реализации произведенной сортовой продукции не ниже себестоимости.

Oleynik I., Kopytina T. Prospects of elite crops seed production. The state of market development, production efficiency, as well as prospects of crops seed production are investigating. It was proposed for increasing the efficiency of elite crop seeds producers the market research in order to implement manufactured varietal products not below cost price.